

MUNI
FI

Základní pojmy Úvod do etiky

Mgr. Tomáš Foltýnek, Ph.D.

foltynek@fi.muni.cz

Obrázek vygenerován nástrojem Midjourney

Etika

- Filosofická disciplína zkoumající morálku a morální hodnoty
- Rozprava o tom, co má být / co je **správné**
- Zkoumá principy rozhodování v situacích ovlivnitelných pomocí **svobodné vůle**
- Z řec. **éthos** = mrav, zvyk

Morálka

- Individuální morálka = souhrn přesvědčení a postojů **o tom, co je správné**
- Morální = v souladu se svědomím
 - Svědomí = schopnost poznávat dobro a toto poznání si připomínat
- Příslušníci jedné skupiny sdílejí obdobné zkušenosti
- Skupinová morálka = společenský konsenzus **o tom, co je správné**
- Kdy dochází k rozporu mezi individuální a skupinovou morálkou?
- Otázka “Co je správné?” může mít jiné odpovědi z pohledu různých adresátů

Etika, morálka, právo

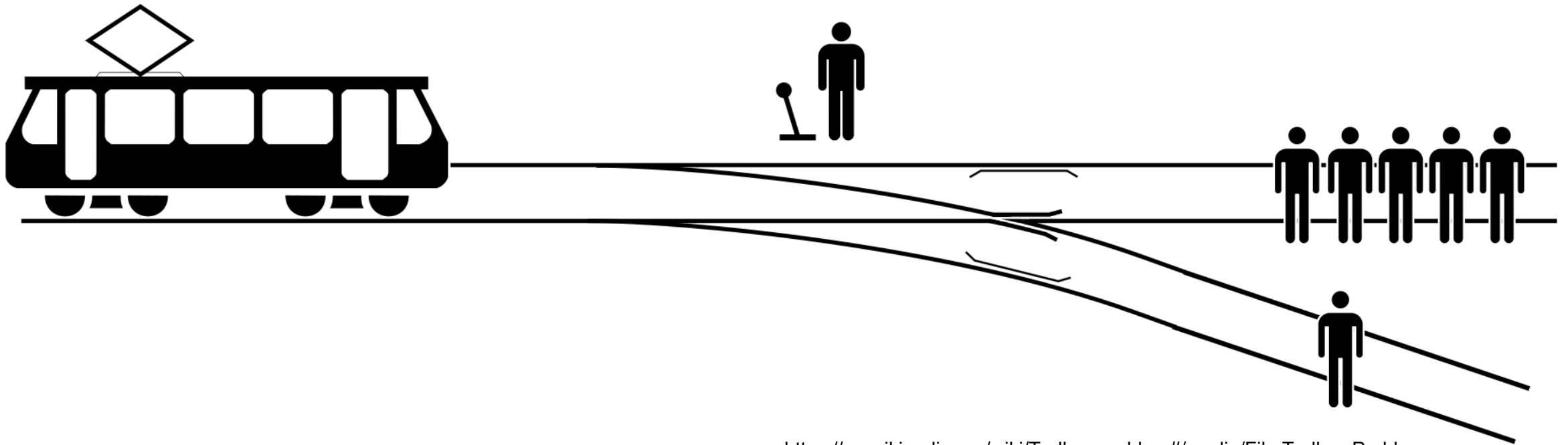
- Etika = uvědomělé hledání dobra
 - Filosofické pojetí dobra
- Morálka = souhrn představ o již nalezeném dobru
 - Společenský konsenzus o tom, co **dobro** představuje
 - Ideologické pojetí dobra
 - Jde o **sebezáchovu** lidského společenství
- Tyto představy jsou kodifikovány
 - Konvence, etiketa = dohodnutá pravidla chování
 - Právo = nezbytné dobro k zachování funkce formální organizace
 - Řád, soubor vymahatelných pravidel a nařízení

Přístupy k etice

- **Deskriptivní** etika popisuje mravní hodnoty platné ve společnosti
- **Normativní** etika se snaží stanovit, jaké jednání má být morální
 - Zabývá se právy, povinnostmi a hodnotami
- **Aplikovaná** etika odpovídá na konkrétní otázky
 - Lékařská etika, bioetika, žurnalisticá etika, etika v IT...
 - Hranice mezi normativní a aplikovanou etikou není ostrá

Myšlenkový experiment

- Tramvajové dilema (trolley problem)
 - Nedělat nic a nechat tramvaj zabít 5 lidí
 - Přehodit výhybku a převzít zodpovědnost za smrt 1 člověka

https://en.wikipedia.org/wiki/Trolley_problem#/media/File:Trolley_Problem.svg

Myšlenkový experiment

- Je správné obětovat 1 člověka, abychom zachránili 5 lidí?
- Lékař má 5 pacientů, které může zachránit transplantací
 - každý pacient potřebuje jiný orgán
- Je správné zabít jednoho člověka a použít jeho orgány?
 - předp. 100% úspěšnost transplantací

Morální dilema

- Je situace vyžadující rozhodnutí mezi možnostmi, z nichž každá znamená jednání v rozporu s morálními hodnotami
- Typicky jsou možnosti v rozporu s různými hodnotami
 - Řešení dilematu vyžaduje zvážení relativní důležitosti těchto hodnot
- Hledání východiska z morálního dilematu
 - Racionální diskuse, argumentace
 - Pojmenování hodnot v konfliktu
 - Zvážení důsledků

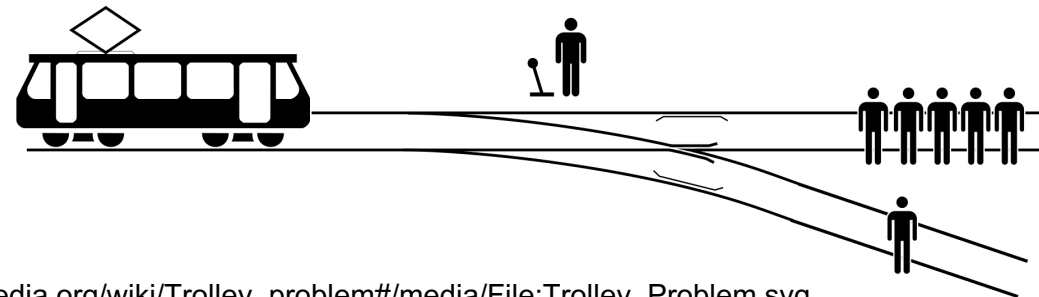
Debata vs. Dialog

- Diskuse o morálních dilematech a hledání konsensu

	Debata	Dialog
Cíl	Hledání “nejlepší“ odpovědi Jednorozměrné chápání reality Přesvědčit ostatní	Pochopení, že dobro je vícerozměrné Snaha, aby všichni pochopili podstatu problému
Charakteristika	Obrana vlastních myšlenek Kritika myšlenek ostatních Soudy a závěry Hledání objektivní pravdy	Snaha porozumět argumentům ostatních Naslouchání Prostor pro “já nevím“
Přístup	Snaha přesvědčit ostatní Snaha o srozumitelnou formulaci vlastních myšlenek	Kladení otázek Aktivní naslouchání Snaha přemýšlet „jednou hlavou“

Variace tramvajového dilematu

- Nedělat nic, nebo přehodit výhybku?
 - 5 lidí: sprejeři, kteří přelezli plot a nemají tam co dělat
 - 1 člověk: dělník opravující koleje, otec 4 dětí, živitel rodiny
 - Navíc jsme jej předtím ujistili, že je výhybka přehozená a on je tedy v bezpečí
- A co když je jeden ze sprejerů náš nejlepší přítel / příbuzný?
- Obměna: Masový vrah nám dá na výběr: Zabij jednoho člověka, nebo já jich zabiju pět
- **Na jakých okolnostech (a jejich zvážení) záleží?**

https://en.wikipedia.org/wiki/Trolley_problem#/media/File:Trolley_Problem.svg

Tramvajové dilema a hodnoty v konfliktu

Zabít	Nechat zemřít
Smrt jednoho člověka	Smrt pěti lidí
Smrt mladého člověka	Smrt starého člověka
Zavinění	Nárok přežít
Odklonit existující hrozbu směrem k menší škodě	Vytvořit novou hrozbu (byť s menší škodou)
Nedělat nic	Ovlivnit běh událostí
Udělat s <i>tím</i> něco	Udělat s <i>někým</i> něco

Jak poznat, co je morální?

- Deontologie
 - Stanovení nepřekročitelných pravidel a povinností
- Konsekvencialismus
 - Při posuzování situace jsou relevantní pouze důsledky činů
- Teorie společenské smlouvy
 - Pravidla fungování v rámci společnosti
- Etika ctností
 - Morální charakter jednotlivce

Deontologie

- Nepřekročitelná pravidla
 - Práva a povinnosti
- Teorie božích přikázání
 - Morální je to, co vyplývá z božích přikázání
 - Kulturní relativismus, ovlivněno výkladem
- Kantův kategorický imperativ
 - Nikoho nepoužívej jako prostředek k dosažení cíle
 - Maxima každého činu musí být dosažitelná
 - Zlaté pravidlo: Kdyby se takto chovali všichni, cíl činu zůstane dosažitelný

Konsekvencialismus

- Jediným rozhodujícím faktorem jsou (dlouhodobé) důsledky činu
- Jak porovnávat důsledky? → Čisté blaho
 - Jak definovat a měřit blaho?
 - Rozkoš, hodnotné mentální stavy, preference, objektivní hodnoty...
- Roli hraje i rozložení blaha ve společnosti

Teorie společenské smlouvy

- Osvícenství – pravidla fungování (demokratické) společnosti
- Pravidla vzájemné interakce v lidské společnosti
 - racionální jedinci se rozhodli přijmout
 - přínosy pro jedince i pro celou společnost
 - rovné příležitosti pro všechny
- Absolutní vs. omezená práva
 - absolutní je např. právo na život
 - omezené je např. právo na vzdělání (závisí na možnostech společnosti)
- Pozitivní vs. negativní práva
 - Pozitivní = mohu vyžadovat (např. zdravotní péče)
 - Negativní = ostatní mi nemohou bránit (život, svoboda projevu)

Etika ctností

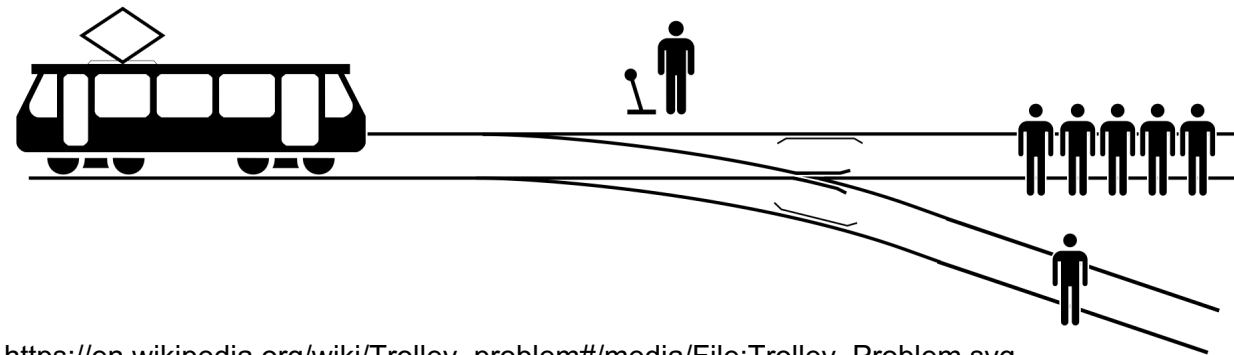
- Hodnotí činy podle toho, jak by se v dané situaci zachoval ctnostný jedinec
- Aristoteles, Platón: Morálnost vychází z vnitřní síly vůle, všechny vnější důsledky jsou druhotné

Morální hodnoty a ctnosti

- Morální hodnoty = zásady a standardy uznávané skupinami či jednotlivci, které pomáhají rozlišovat dobré od špatného
- Ctnost = morálně dobrá vlastnost
 - Vypěstovaný a navyklý sklon k dobrému jednání
- Opakem je neřest = morálně špatná vlastnost
 - Též špatný či zavrženíhodný návyk
- Hodnoty/ctnosti podle [Etického kodexu MU](#) (čl. 3 Vzdělávání)
 - Odpovědnost, respekt, nezištnost, důvěra, svoboda, objektivita, nezaujatost, otevřenost, korektnost, kolegialita, kvalita, kritické myšlení, osobní růst, profesní rozvoj
 - EK zmiňuje i „neřesti“: podceňování, ponižování, znevažování

Moral Machine

- Sada morálních dilemat programátora autonomních vozidel
- <https://www.moralmachine.net/>
- Založeno na tzv. tramvajovém dilematu (trolley problem)
 - Nedělat nic a nechat tramvaj zabít 5 lidí
 - Přehodit výhybku a převzít zodpovědnost za smrt 1 člověka

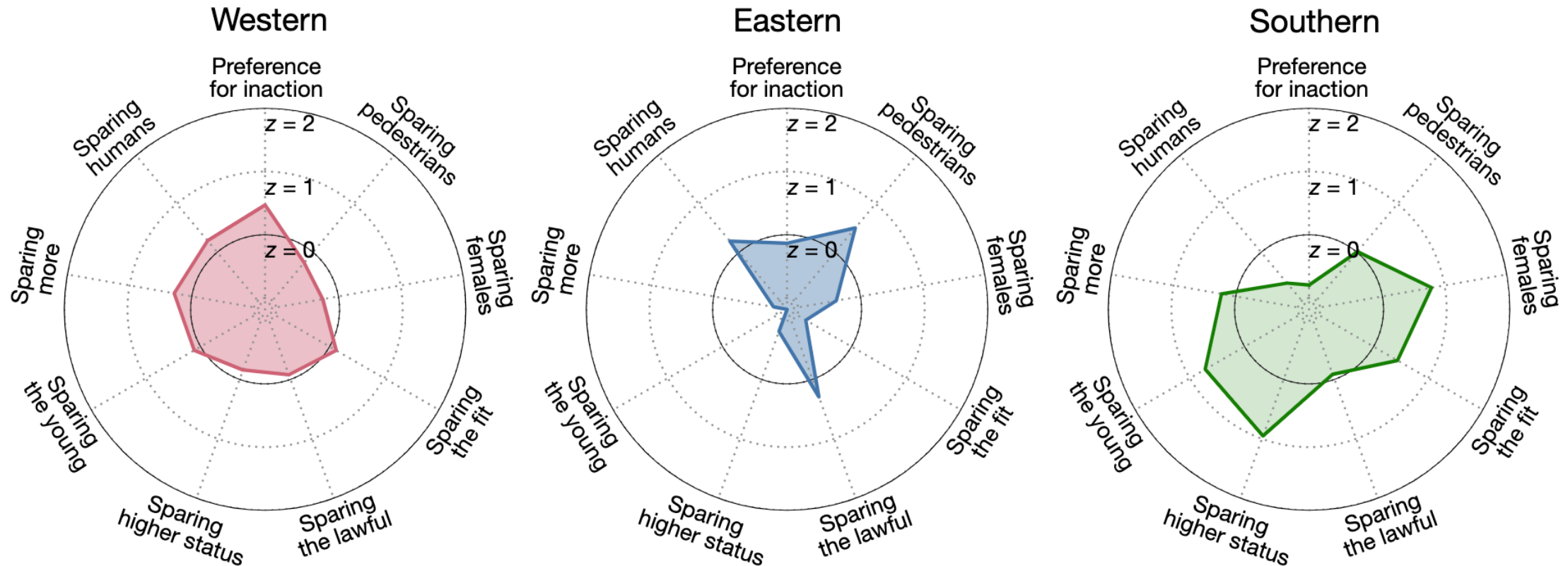

https://en.wikipedia.org/wiki/Trolley_problem#/media/File:Trolley_Problem.svg

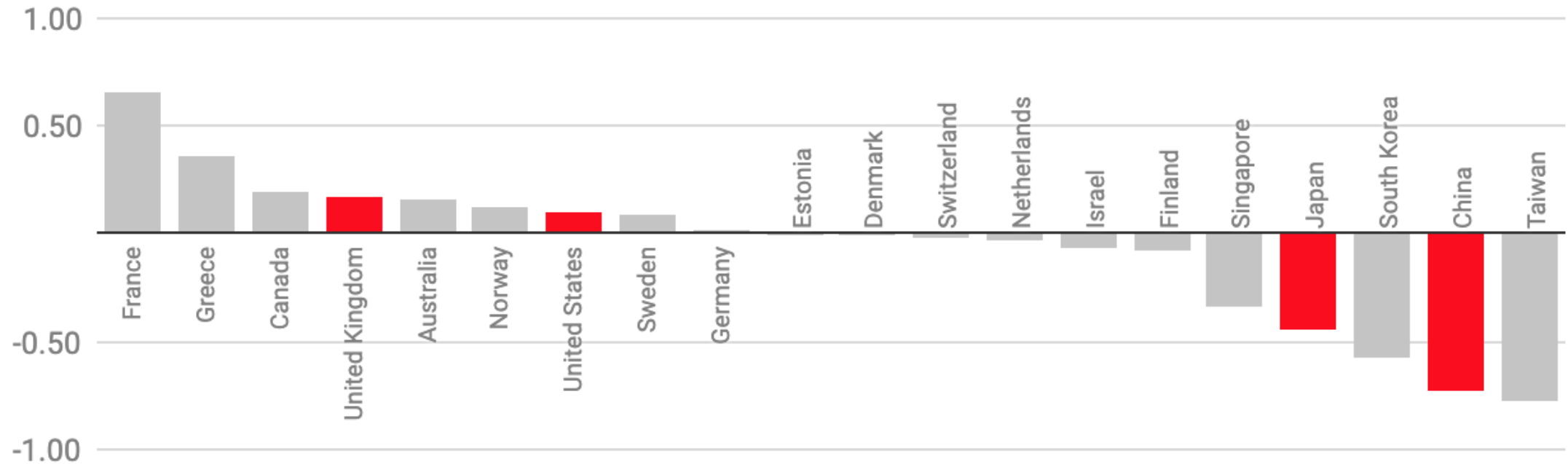
Celosvětový výzkum preferencí

- Miliony lidí z 233 zemí
- 40 milionů rozhodnutí v morálních dilematech
- [Studie](#) publikována v časopise Nature
- Rozdělení světa do tří kulturních clusterů: Západ, Východ, Jih

Kulturní clustery: Západ, Východ, Jih

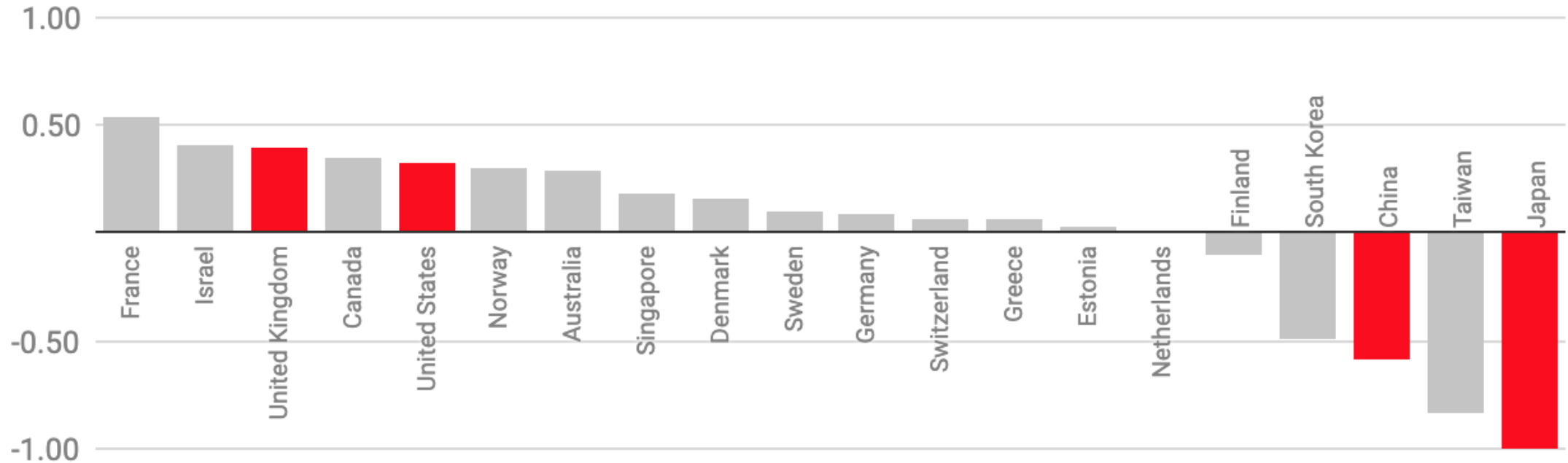

Zachránit dítě, nebo starce?

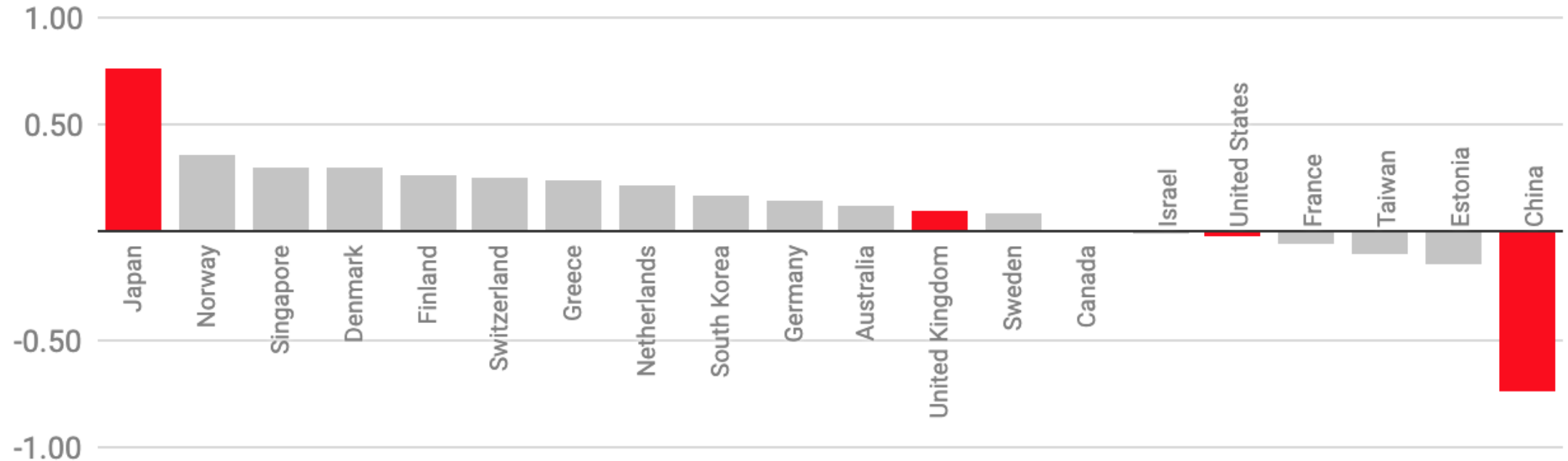
A comparison of countries piloting self-driving cars: If the bar is closer to 1, respondents placed a greater emphasis on sparing the young; if the bar is closer to -1, respondents placed a greater emphasis on sparing the old; 0 is the global average.

Zachránit více životů?

A comparison of countries piloting self-driving cars: If the bar is closer to 1, respondents placed a greater emphasis on sparing more lives; if the bar is closer to -1, respondents placed a smaller emphasis on sparing more lives; 0 is the global average.

Zachránit chodce, nebo pasažéry?

If the bar is closer to 1, respondents placed a greater emphasis on sparing pedestrians; if the bar is closer to -1, respondents placed a greater emphasis on sparing passengers; 0 is the global average.

Důsledky?

Pro zákonodárce

Pro výrobce

Pro zákazníky

Pro chodce

Pro řidiče ostatních aut

Překonání kulturních rozdílů

- Jaké hodnoty jsou v globalizovaném světě univerzálně platné?
- Viz [Všeobecná deklarace lidských práv](#)

Dilemma Game: Trolley Problem

Jsem programátorem ve firmě, která se zabývá vývojem systémů pro autonomní auta. Mám naprogramovat systém, který bude určovat, jak se v případě nepředvídané události auto zachová. Já sám v tom však nemám žádné slovo, celý systém prošel rozsáhlým schvalovacím procesem, kterého se zúčastnilo mnoho etických komisí z různých mezinárodních institucí. Uvědomuji si však, že to pořád budu já, kdo daný systém uvede do provozu. Co mám dělat?

- A) Nebudu řešit etičnost daného systému, necítím se být za chování systému zodpovědný, protože o něm bylo rozhodnuto bez mého zásahu.
- B) Podrobně se seznámím se schvalovacím procesem, vznesu relevantní otázky a námitky, ale práci udělám i v případě, že mým námitkám nebude vyhověno.
- C) Podrobně se seznámím se schvalovacím procesem, vznesu relevantní otázky a námitky, a v případě neuspokojivých odpovědí a neřešení mých námitek odmítnu úkol splnit, požádám o přeřazení nebo podám výpověď.
- D) Jelikož nechci nést takovou morální zátěž, rovnou požádám o přeřazení, případně dám výpověď.

Příště

- Podívejte se na video
 - The Trolley Problem in Real Life (34 min.)
 - <https://www.youtube.com/watch?v=1sl5KJ69qiA>
- Přečtěte si článek
 - Was It Ethical for Dropbox to Share Customer Data with Scientists?
 - <https://www.wired.com/story/dropbox-sharing-data-study-ethics/>
- Téma příští přednášky: Etické nakládání s daty
 - Jak produkovat a shromažďovat data eticky?
 - Kdo je vlastníkem dat?
 - Kapitalismus dohledu